

Мамырова М.

КЫРГЫЗСТАНДАГЫ ЭКИНЧИ «ОШ ОКУЯСЫНЫН» БАСМА СӨЗДӨГҮ ЧАГЫЛДЫРЫШЫ ЖӨНҮНДӨ (2010-жыл, июнь)

Мамырова М.

ОБ ОТРАЖЕНИИ В ПЕЧАТНЫХ СРЕДСТВАХ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ ВТОРЫХ «ОШСКИХ СОБЫТИЙ» В КЫРГЫЗСТАНЕ (июнь, 2010 год)

М. Mamirova

ABOUT REFLECTION IN THE PRINT MASS MEDIA OF THE SECOND «OSH EVENTS» IN KYRGYZSTAN (june, 2010)

УДК: 801.8 (572.2)

Бул макалада Кыргыз Республикасынын түштүк жагында 2010-жылы экинчи ирет болгон «ош окуясын» жергиликтүү гезиттер жана чет жактагы маалымат каражаттары кандай түрдө чагылдырганы иликтенди. Ошол учурдагы саясий кырдаалды мүнөздөп, автор журналисттердин аракеттерине баа берет. Ошол кан төгүлгөн окуянын астында орун алып, эки тараптан жасалган саясий жана коомдук көрүнүштөрдүн элдин аң-сезимине тийгизген таасири көрсөтүлдү. Эки тарап деп тирешүүгө чыккан кыргыз жана өзбек улутундагы жарандар белгиленет. Биринчи тарап - ошол учурдагы кыргыз бийлиги (борбордогу жана аймактардагы), экинчи тарап - ошол учурда аракеттерин курчуткан коомдук (кыргыз улутунан жана өзбек улутунан) этникалык бирикмелери. Автордун ой-пикири жана тыянактары илимий изилдөөнүн талаптарына жооп берет. Кыргызстандагы гезиттердин тарыхын изилдөө ишине мындай актуалдуу макала пайдасын тийгизет. Буга окшогон талдоолор илимге жаңылык киргизет.

Негизги сөздөр: масс-медиа, пресса, сайт, этностор, улут аралык тирешүү, коомдук уюмдар, провокация, пропаганда, ушак.

В этой статье исследовано, на каком уровне местные газеты и средства информации извне отразили вторые «ошские события», случившиеся в июне 2010 года на юге Кыргызской Республики. Автор дает характеристику политической ситуации и работе журналистов того времени. Показано то, как влияли на сознание населения накануне кровавого столкновения события с двух сторон - с кыргызской и узбекской. Первая сторона - это кыргызская власть (центральная и местная), вторая сторона - это те общественные союзы и организации с этнической ориентацией (как с кыргызской, так и узбекской стороны), которые проявили в тот момент весьма повышенную активность. Они известны давно, корни их тянутся со времен первой «ошской трагедии». Рассуждения и выводы автора отвечают требованиям научного исследования подобного рода. Данная статья актуальная, она дополняет собой процесс исследования истории развития прессы Кыргызстана, отличается научной новизной.

Ключевые слова: масс-медиа, пресса, сайт, этносы, межэтнические столкновения, общественные организации, провокация, пропаганда, слухи.

This article researches the level how local newspapers and media outlets were reflected the second "Osh events" that occurred in June 2010 in the south of the Kyrgyz Republic. The author gives a description of the political situation and the work

of journalists of that time accordingly. It shows how the events influenced the consciousness of the population on the eve of a bloody clash from two sides - from Kyrgyz and Uzbek. The first side - is the Kyrgyz government (central and local), the other side - are those with ethnic orientation (both from the Kyrgyz and Uzbek sides) who showed very active activity at that time. They are known for a long time, their roots stretch from the time of the first "Osh tragedy". The reasoning and conclusions of the author meet the requirements of scientific research of this kind. This article is relevant, it complements the process of studying the history of the development of the press in Kyrgyzstan. It is distinguished by scientific novelty and worthy of being published in a scientific journal.

Key words: mass media, press, website, ethnic groups, interethnic clashes, public organizations, provocation, propaganda, rumors.

2010-жылдын июнь айында элдин эсинен чыккыс окуя кайталанды. 20-жылдан кийин «Ош окуясы» эмнеге кайталанды деген суроого жооп табылбады. 1990-жылы да табылган эмес. Чын эле «Ош окуясы» күтүүсүз болдубу? Аны уюштуруучулар кимдер эле? Буга жооп жок. Көп нерселер ачыкка чыкканы менен, карапайым калк толук түрдө жооп албады. Эксперттер жазгандай, «улуттардын ортосунан жик кетпесин» деген чочулоо (1990-жылы пайда болгон) дагы эле күчүндө [1, 125-б.]. Ошондой дечи, бирок бул жерде башка жагы да бар - «ооруна жашырсаң өлүмдү жакындатасың» деген лакапка такаласың. Ойлоно турган жагдай көп. Иликтейли.

Өзбек улутундагы Кыргызстандын жарандарын уюштуруп, коомдук бирикмелерди түзүп, агитация жүргүзүп үгүттөгөндөр (Батыржан Кадыров, Ином Абдырасулов жана башкалар) карапайым калк калтырап, чет жактарга качышты. Окуядан кийин атайын түзүлгөн комиссия фактыларды изилдеди, бирок кашкайып турган чындыкты айтууга кудерти жетпеди. Себеби болсо дагы эле баягы белгилүү «жик кетпесин» деген коркунуч. Өзбек тараптын лидерлери «кыргыз бийлиги улуттук маданиятыбызды, саясий укугубузду басмырлап келди» деп доомат коюшту. «Кыргызстан – жалпыбыздын үйүбүз» («Кыргызстан - наш общий дом») деген Аскар Акаевдин учурунда жаралган чакырыкка таянып, өзбек эли мамлекеттин басымдуу этникалык бөлүгү катары бизге эң мыкты шарттарды түзгүлө деп талап кылышты.

Мындай кырдаал Кыргыз Өкмөтүнүн сөзсүз түрдө шашылыш аракетин талап кылды, бирок өлкөнүн органдары окуянын күчөп кетишине дээрлик даяр эмес экендигин көрсөтүштү. Коогалаң учурунда маалымат булактар аксап калган үчүн дүрбөлөң салуучу түрдүү ушак – айындар пайда болду. Мисалы, «өзбектер студенттик жатакананын басып алып, кыздарын зордукташты» деген кабар уюлдук телефондор аркылуу элге тарап, студенттердин ата-энелерине, тууган-уруктарга жетти [2, 178-184-бб.].

Кыргызстанда ар бир атуул, анын ичинде журналист өз оюн эркин айта алат, аны калааган маалымат каражаттарына жарыялайт. Мындай укук мамлекеттин Конституциясында жана тиешелүү мыйзамдарда жазылган. Дүйнөлүк коомчулуктун баамында Кыргызстанда бул региондун башка мамлекеттерине салыштырганда сөз эркиндиги бар экендиги так айтылат. Мындай жыйынтыкты Казахстандагы эл аралык «Адил сөз» коомдук фондусунун иликтөөсү 2007-жылы дагы бир жолу бекемдеди [3].

Эми гезиттерге чыккан материалдарга көңүл буруп, «окуяга» чейин эмнени жазышканын байкап көрөлү. «Апта» деген кыргыз тилиндеги гезитке Арапбай Төлөновдун «өзбектердин лидери Кадыржан Батыров өлкөбүздүн түштүк жагына башаламандыкты уюштурду» деген сөзү басылды [4]. Үч жумадан кийин «окуя» башталды. Ошого эки күн калганда «Алиби» гезитине (бул дагы кыргыз тилинде чыгат) мындай маалымат берилген. «Биз ушинтип айлабызды таппай турган кезде, Омурбек Текебаев Конституциябызды өзбек тилине котортуп бергени кыргыз элине катуу сокку болду» [5]. Ооба, котормо иши өзүнөн өзү түрткү болбойт дечи, кеп учурда болуп жатат - котормо аракетинин контекстинде.

Ошол кездеги медиа-эксперт Султан Жумагулов журналисттерге минтип баа берген. Орус тилинде айткан. «Кыргызские газеты “Алиби” и “Апта” заняли явно прокыргызскую позицию в своих публикациях. Уже после межэтнических столкновений они стали публиковать материалы с такими лозунгами, как “Кыргызстан для кыргызов”, “Наша родина в беде”, где прослеживается подстрекательский настрой против меньшинств» [6]. Мындай сөздүн калыстыгы талашсыз.

“Окуянын” учурунда маалымат берүү тармагында өзүнчө бир “вакуум” пайда болуп калган. Жергиликтүү журналисттер маалыматты алалбай жана бере албай калышты, ошондуктан ушактар астыга чыкты. Бир кана Улуттук телерадиокомпаниясы (мамлекеттин негизги телеканалы катары) маалыматты эфирге үзбөй жана тез-тез чыгарып турду. 5-канал менен ЭлТР буга үзөңгүлөш катары тынбай кызмат кылышты. Электрондук түрдөгү массалык маалымат каражаттары боюнча изилдөөнү атайын жана өзгөчө кылыш керек, муну башка адистер аткарышат. Биздин макалабыз прессага байланыштуу. Ошол кандуу күндөрдө Бишкектен чыккан гезиттер жергиликтүү гезиттерге салыштырганда алда канча алдыда болду. Ушуну карап чыгалы.

“АКИ-пресс”, “24.kg” жана “Кабар” маалымат агентстволору “окуяны” чагылдырууда негизги

орунду ээлешти - элдешүүгө, кагышууну токтотуга чакырышты. Болгон маалыматтарды булар ошол кездеги Кыргызстандын Убактылуу Өкмөтүнөн алып турушкан. Ал эми мамлекеттик гезиттер толук түрдөгү маалыматы беришпеди.

Конфликт бүткөндөн кийин гезиттер бир суроого жооп издешти, ал мындай суроо - Кто виноват и кто остановит дальнейшую межэтническую эскалацию? “Алиби” гезити болсо “мындай жанжалды токтотууга бир кана криминал дүйнөсүнүн өкөлдөрү жарайт” деген цитатаны берди [7]. “Дело №” деген гезит ошол кездеги күч органдардын жетекчиси генерал Кенешбек Дюшебаевдин сөзүн басты, ал трагедияга тиешеси бар беш булакты минтип атап берди - “семья Бакиевых, международные террористы, наркобароны, радикальные узбекские лидеры и новая оппозиция” [8]. Бул жерде “булактын” бирөөсү түшүнүксүз болуп калды, “новая оппозиция” дегенине ким кирет, өзү ошол “оппозициянын” толкуну менен Убактылуу Өкмөткө мүчө болбоду беле.

Ушул жерден дагы бир орчундуу нерсени айтып кетишибиз керек. Бул чет элдик прессага байланыштуу факт. Москвадан чыккан “Коммерсантъ власть” деген журналга “окуядан” бир жарым ай өткөндөн кийин “Резня по заказу” деп аталган макала жарыяланды. Ошондон бир цитатаны келтирели. “Вражда между киргизами и узбеками скреплена кровью, обильно пролившейся ровно 20 лет назад здесь же, в Оше. Киргизы до сих пор не забыли и не простили узбекам прозвучавшего тогда требования о создании на юге страны узбекской автономии. Кроме того, киргизы не скрывают, что их всегда раздражали успехи узбеков, которые еще с советских времен умудрялись занимать самые хлебные должности” [9]. Бул макаланын провокациялык сапаты бар экени даана көрүнүп турат, журналдын саясат жагынан билимсиз экени да көрүндү, себеби Өзбекистан Республикасы деген чоң мамлекет турганда коңшу Кыргыз Республикасы деген мамлекеттин территориясынан “өзбек автономиясы” курулушу мүмкүн эмес.

Орус тилде чыккан прессадан “Вечерний Бишкек” гезитинин “окуяга” болгон көз карашы калыстыгы менен айырмаланды, себеби өзбек улутундагы жарандарга көңүл буруп, бир беткейликтен алыс болду. Ошол жылы өзбек тараптагы түйшүктөрдү чагылдырган кыргыз гезиттер болбоду. Өзбек тилинде гезиттер (Ош менен Жалал-Абадда чыккандар) “окуядан” кийин дароо жабылган, ал эми Ташкент, Андижан, Кокон, Фергана, Наманган, Маргеландан чыккан гезиттердин “окуяга” карата баалары жана багыттары, албетте, башкача болгон, бирок бул тема өзүнчө бир изилдөөнү талап кылат.

Кыргызстанда иштеген чет элдик журналисттердин көз карашын да эске алышыбыз керек. Швейцариядан келген Андре Лорш 2010-жылы майдан баштап август айына чейин Кыргызстанда болду. Интервью берип, минтип айтканы бар. “14 июня мне позвонили из Женевы и спросили, можно ли говорить о геноциде. Ответил, что этого на юге Кыргызстана не было. Удивился, что люди, которые находятся далеко, в Швейцарии, говорят о геноциде, не имея

доказательств” [10]. “Геноцид” деген түшүнүктүн өзүнчө бир белгилери бар, негизгиси бул бир беткейлик түрдөгү жана мамлекеттин күчү менен, жетекчинин буйругу менен элди кыруу, мисалы “еврей улутун жер жүзүнөн жок кылгыла” деген Гитлердин буйругу.

Кыргызстандын ошол кездеги убактылуу жетекчиси Роза Отунбаева кырдаалды жөнгө салам деп Россиянын президенти Медведевге кайрылган, ал болсо бул “ички чыр-чатак” деп кабыл албады. Эң туура чечим болгон, эмоцияга алдырбаш керек эле, аскерлер кирсе ички чатак сырткы чатакка айланмак.

Эми дагы бир жолу гезиттер “окуяга” чейин эмне жазганына көңүл буралы. 2010-жылдын 4-мартында “Асман” гезитине чыккан бир макалада өзбек калкына карата орой жана калпыс пикирлер жазылган, 18-апрелде борбордук каналдын “Улутман” деген көрсөтүүсүндө Дастан Сарыгулов шовинисттик көз караштагы сөздөрдү айткан. Буга Ош шаарынын кенеши менен мэри каршы чыгып, телеканалдардын жетекчилерине жана Убактылуу Өкмөттүн төрайымы Р.Отунбаевага официалдуу түрдө кайрылган каттары турат [11-б., 147-148-бб., 152-153-бб.].

Россиядан чыккан “Фергана.ru” сайтында 2010-жылдын 15-апрелде, анан 8 июнда “Ош кыргыны (1990) - Кыргыз ССР аймагындагы кыргыз жана өзбектердин ортосундагы улут аралык кагылышуу” деген аталышта көлөмдүү макала жарыяланган. Бул калыстыктан тайган, бир беткейлүү, өзбек жаштарынын улуттук сезимин курчутуу максатындагы материал. “Окуяга” эки күн калганда кайталанганынын да түпкү сыры бар.

Кыргызстанда шаарларда, областарда, райондордо чыккан гезиттердин ичинен бир айылдын масштабындагылары да бар, бул Ноокат районундагы Пескей деген кыштакта “Көк мөнгү” деген гезит. Бул жерге “эки элдин достугуна бузукулук кылган адамдардын айынан бей күнө жарандар мерт кетти” деп, анан өзбек элине күнөө салган тенденцияга берилди.

Кыргызстандын Убактылуу Өкмөтү 2010-жылдын 27-июнунда өлкөдө референдум өтөт деп жарлык кылган, бирок “окуядан” кийин ал датаны жылдырбады, айтылган күнү (эки жарым жумадан кийин) шашылыш түрдө өткөрүп салды. Буга каршы чыккан саясий партиялар, уюмдар, коомдук бирикмелер бийликти буралбады. Өкмөт мүчөлөрү биз эми президенттик башкаруудан парламенттик республикага өтөбүз деген идеяны көтөрүштү.

2010-жылдын 27-июнунда Кыргызстанда референдум өттү, түштүк аймактары да шайлоого катышууга мажбурланды. Мындайды кыргызда “өлгөнгө көмгөн”, орустарда “пир во время чумы” деп коюшат. Натыйжада “парламенттик республикага” деген статуска өтпөдүк, себеби референдум буга жол ачпады, себеби бул чара жөн эле бир саясаттын чоң оюну экени аныкталды. Кийин биз президентти жалпы элдин добушу менен шайлап алдык, мындайды “всенародные выборы президента” деп аташат, ал эми парламенттик өлкөдө президент же такыр шайланбайт, же парламенттен шайланат. Президентти бизде Жогорку Кеңеш шайласа, анда парламенттик башкаруу моделине өтмөкбөз.

Канадалык журналист Росс Ховардын этникалык конфликтерге туш келген 12 өлкөдө иштеген, тажрыйбалуу профессионал. Мындай сөз айткан. “Я еще не встречал, чтобы СМИ активно содействовали разрешению конфликта, кроме случаев, когда международные организации размещали в них материалы, направленные на развитие мира. В обществе роль СМИ заключалась в том, насколько верно они отражают мнения конфликтующих сторон и не содействуют разжиганию конфликта. Профессиональная работа журналиста способна уменьшать и разрешать конфликт” [12].

Таамай айтылган сөздөр. Журналист коркунучту отко чок салбай, кайра чокту чыгарып, ошол отту өчүргөнгө аракет кылыш керек.

Адабияттар:

1. Михайлов В.А. Межнациональный конфликт – что за ним // Известия ЦК КПСС. - Москва, 1990. - №10.
2. Газета «Алиби», №67, 2010.
3. Газета «Кыргыз-Туусу», 22 июнь, 2010.
4. Газета «Апта», 20 май, 2010.
5. Газета «Алиби», 8 июнь, 2010.
6. Наджибулла Ф. Кыргызстанские СМИ и ошская резня - кто кого провоцировал. - <http://www.Centrasia.ru/news/A.php?st=1280811120>
7. Газета «Алиби», 18 июль, 2010.
8. Газета «Дело» №, 30 июня, 2010.
9. Газета «Коммерсант власть», №24, 21 июня 2010.
10. Кыргызстан. Июньская трагедия 2010 г. в зеркале СМИ - <http://www.Centrasia.ru/newsA.php?st=1293615420>
11. Мырзакматов М. Мен издеген чындык. - Бишкек, 2011. - 384 с.
12. Хорошая журналистика способна разрешать конфликт - <http://www.media.kg/news>

Рецензент: д.филол.н. Мамбеталиев К.И.